

Recenzii

Gyula Kristo, "Ardealul timpuriu (895-1324)"

Szeged, 2004

Gyula Kristó

Ardealul timpuriu

(895-1324)

Szeged, 2004

A apărut recent la Szeged, în țara vecină, o carte în limba română, intitulată *Ardealul timpuriu (895-1324)*, semnată de academicianul Gyula Kristó, lucrare al cărei țel principal nu pare a fi altul decât purificarea Transilvaniei evului mediu timpuriu de români. Absolut orice sursă istorico-documentară - atâtea câte sunt -, referitoare la români, sunt "făcute praf" de autor, pentru ca apoi să deschidă drum, cu mare "siguranță" în interpretare, anteriorității maghiarilor în spațiul transilvan și în tot arealul locuit de români.

De la bun început sunt îmbrățișați unii istorici români dărâmatători de mituri, ca Lucian Boia (numit cu multă plăcere "ruinătorul de mituri românești"), Sorin Mitu și atacați, direct sau indirect, Ștefan Pascu, Joan-Aurel Pop, Dumitru Protase pentru "românizare a tot ce se poate", ultimii făcând parte din acea istoriografie română care "este, de mai multă vreme, prizonieră în capcana continuității daco-romanice (daco-române)". Această continuitate nu pare

a fi altceva pentru academicianul din țara vecină decât o construcție forțată, un "stâlp urias al legitimării etnice și de autoritate (un stâlp al identității naționale construite)" (subl. V.L.). Cum acest "stâlp" este atât de incomod pentru știința istorică din țara vecină, el este înlocuit cu altul, maghiar de astă dată, de fapt acesta fiind construit cu adevărat în mod forțat.

Imparțialitatea și nepărtinirea autorului, de care face atâta caz în introducere, se poate vedea de la început, de când vorbește de Ardealul de azi, "luat în 1920 de la Ungaria de Dictatul de pace semnat la Trianon și predat României". Actul de voință de la 1 Decembrie 1918 al majorității absolute a locuitorilor Transilvaniei nu înseamnă așadar absolut nimic pentru medievalistul Gyula Kristó.

Care este adevărul referitor la români în această lucrare? Autorul recunoaște că secolele X-XI sunt "sărace din cale-afară în surse scrise". Pe cât sunt de sărace, pe atât îi sunt de incomode. Dacă *Cronica* lui Nestor (*Letopisețul Rus*) amintește de niște volochi care, împreună cu slavii s-au luptat contra migratorilor, "stâlpul românesc" numit volochi, trebuie neapărat înlăturat. Și nu i-a fost greu autorului, stabilind că acești incomozi volochi nu sunt alții (români nicidecum) decât francii care ar fi fost semnați pe acolo. A omis însă autorul să caute originea etnică a francilor, popor germanic, pe când volochi se numesc în epocă cei de origine romanică sau latină.

Cronicarul Anonymus, care pomeneste și el de vlahi (români), iarăși nu este credibil. Autorul precizează deja, temporal, că românii sunt "apăruți cam la cotitura secolelor XII-XIII și începutul celui de-al XIV-lea, în jurul Ardealului și în Ardeal". Așadar, sentința istorică este dată de la început din partea unui academician maghiar. După înlăturarea lui Nestor și Anonymus, autorul poate acum, în mod liber, să afirme: "nici o sursă arheologică sau de limbă" nu semnalează prezența românilor în Bazinul Carpatic înainte de descălecatul maghiar. Rămâne totuși o enigmă (nedelegată

și neabordată de autor): cum de românii au păstrat în limbă anticele denumiri latine de Olt, Mures, Someș etc. Dar autorul plusează sentențios: "*situația e cu totul univocă, nu se poate scoate din ea nici o scânteie de îndoială*". Întrăm așadar, pe un teren de-a dreptul ridicol: dată fiind sărăcia surselor documentare, se afirmă, fără "*nici o scânteie de îndoială*", că volochii lui Nestor sunt franci, că Anonymus greșeste când este vorba doar de români, vlahii lui Gelu sunt "*creatura*" cronicarului Anonymus, iar păstorii români din Panonia nu sunt români ci romano-germani. Totuși, dacă acei păstori erau de etnie germană, cum de cuvinte românești referitoare la păstorit sunt semnalate de documente istorice pe întreg teritoriul Ungariei, până la Balaton și mai departe? Atât de discret au trecut prin istoria medievală timpurie acei păstori germanici, de nu și-au impus, ca românii, în limba maghiară, nici un cuvîntel?

Autorul recunoaște că maghiarii au tradus *Fehérvár* (Alba Iulia) din denumirea slavă *Bălggrad* (Cetatea Albă). Cum se explică faptul că românii i-au zis, multe secole, Bălggrad orașului Alba Julia și nu au preluat de la maghiarii veniți înaintea românilor (după Gyula Kristó) denumirea de Fejérvár?

O altă enigmă, nedelegată de autor, este aceea a slavilor din Ardeal. Până la anul 970 (la venirea ungarilor), se afirmă în lucrare, "*majoritatea populației (în Ardeal) era slavă*", demonstrând acest fapt cu toponime de origine slavă. Cum a dispărut brusc o astfel de majoritate, nu se explică și nici nu a putut explica autorul în sensul dorit, deoarece era o majoritate slavo-română, respectiv română, românii asimilând pe slavii migratori, inclusiv numeroase cuvinte din limbajul comun român sunt de origine slavă, inclusiv toponime. Și aici e greșeala autorului și a istoriografiei maghiare: faptul că o astfel de asimilare nu se poate produce brusc, printr-un proces verbal de predare-primire a cuvintelor, a toponimelor, hidronimelor și antroponimelor, ci printr-un lung exercițiu de civilizație în arealul geografic românesc. Acesta este, cu adevărat, stâlpul identității etnice amintit mai sus, neconstruit de istoriografie, ci de acest popor care a dominat etnic toate veacurile Ardealului, iar acest lung exercițiu de civilizație l-a făcut să fie tolerant și răbdător, până la anumite limite cunoscute, cele de la 1437, 1784, 1848, de exemplu. Nu printr-un proces verbal de predare-primire și-au asimilat românii toponime de origine slavă, din așezările locuite de români în Evul

Mediu: *Dezmir, Dobra, Cerna, Sălicea, Lechința, Gârbău, Socol, Dumbrava, Sopon., Rogna, Lozna, Calna, Lujerdiu, Lușca, Prislop, Bistrița, Călata* și numeroase altele, sau hidronimele *Târnava, Bistra, Cerna, Lechința, Crasna* etc.

Autorul analizează apoi straturile timpurii ale toponimiei maghiare în Ardeal, deducând în mod cu totul greșit prezența ungarilor într-o zonă sau alta, pe baza acestei toponimii, create artificial în documentele regești de epocă, fiind de fapt simple traduceri în maghiară, fără acoperire etnică, în privința locuitorilor. Un document recent descoperit din Arhivele Clujene, este revelator în acest sens: într-o audiere de martori din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, făcută în Ruginoasa, sat românesc din Clujul de Sus (comitat), martorii declară că niciodată nu s-a numit o pădure de la ei din sat *Tölgyes* (cum apare într-un document în secolul al XV-lea), ci *Stejeris*. Traducerea de către scribi, în Evul Mediu, a unui toponim, reiese clar și din alte documente de epocă. De exemplu, la 1392: *Walya alio nomine Putak* (*Vălea*, pe nume *Putak* = pârâu, vale), *Wegsaghavasa alio nomine Nedele* (muntele *Wegsag*, cu alt nume *Nedeia*), sau în antroponime (1360: *Stan dictus Fejyer... Olahus - Stan* zis și *Feier-Albu Românul*). Denumirile pur românești, apărute relativ târziu în documente: *Căprioara* (*Kaprévar*, 1337), *Nucșoara* (*Nuksora*, în 1359), *Marginea* (*Margina*, 1365), *Rădești* (*Radest*, în 1363), *Cărmida* (*Charamida*, în 1373) și altele din secolul XIII: *Fata* etc., nu înseamnă că n-au existat până atunci, ci ele n-au intrat în circulația diplomatică a Curții Regale, iar altele au fost - așa cum s-a văzut - traduse pur și simplu.

Cu astfel de construcții, autorul își poate permite să afirme că locuitorii Transilvaniei erau mai mult slavi, apoi, într-o proporție tot mai mare unguri, deja în primele decenii ale secolului al XIV-lea populația Ardealului fiind "*în majoritate maghiară*". Sașii și secuii s-ar fi așezat "*în ținuturi nelocuite, sau foarte rar populate de unguri*" și că o imigrare de proporții mai considerabile în Ardeal (ocuparea de către populația maghiară a Ardealului) a început în a doua jumătate a secolului al X-lea (de fapt, nici un document nu pomeneste despre acest fenomen și autorul nu avea de unde să îl citeze). Secolele de la anul 895 la 1162 sunt numite (este citat István Bóna, alt istoric maghiar) drept "*epoca ungaro-slavă*" și de români nu poate fi vorba. Totuși, la 1138, printre cei care au predat sarcă figurează un Vasile

(*Wasil*), un Simeon (astfel în document), un cnez (*kinis*), un Socol (*Sokol*) etc., ca să cităm un document de epocă.

Despre secui, autorul spune clar că *“nu pot fi considerați populație băstinașă în Ardeal”*, stabilindu-se aici la cumpăna secolelor XII-XIII sau în jurul veacului XIII, și că *“nici ei nu au luat în posesie teritorii lipsite de populație, deoarece ei au găsit pe acele locuri când populație slavă, când maghiară”* (anterior afirmase că s-au așezat pe teritorii nelocuite sau foarte rar populate de unguri). Tot astfel se comunică faptul că în secolele XI-XII Ardealul era mai rar populat, altfel *“nu putea primi atâtea valuri de migrații ale ungarilor, sașilor, secuilor și românilor”*. Sașii și secuii, într-adevăr sunt atestați ca valuri de imigranți, dar nici un document nu amintește de valuri ale ungarilor (care s-au stabilit treptat în Ardeal, până la Marea Unire de la 1918, umflând mai ales populația orașelor, și nici de valuri ale românilor, care erau băstinașii țării).

Despre români, autorul mai afirmă că s-ar fi format ca popor *“unde, departe de Bazinul Carpatic”*. Pentru prima dată, ei ar fi venit *“pe pământul Ardealului”* alături de bizantini, *“în cadrul unei armate devastatoare”*, în 1127. *“De aici înainte, în principiu, românul putea să apară în Ardeal, oricând”*, și aceasta datorită păstoritului de transhumanță, spune autorul, care, fără muștrări de conștiință, îi cataloghează în bloc pe români drept ciobani transhumanți, fără să aibă o acoperire documentară. Totuși, românii apar în documente ca vechi proprietari ai unui pământ al Mănăstirii Cârța, lângă Olt, în jurul anului 1207. *“Brusc”*, apar la 1247 români și cnezatele lui Ioan și Fărcaș în întreg Severinul, în Țara Hațegului, fără ca vreo sursă documentară să pomenească de imigrarea lor în masă în aceste teritorii.

Nu se păstrează nici *“procesul-verbal”* de predare-primire a toponimiei de la *“slavii majoritari”* în Transilvania până la venirea ungarilor. Autorul era chiar în dubiu dacă *“așezarea anterioară a românilor”* în Ardeal s-a produs *“din inițiativă proprie sau este rezultatul unei colonizări”* și că *“românimea încă nu era o populație așezată”*, fiind o *“populație transhumanță”*, pentru că nu a format în Ardeal toponime proprii până în secolul XII-XIII. Totul este văzut, așadar, prin prisma situației maghiarilor, nu din interiorul unei conviețuiri de secole româno-slave, de unde și concluzia falsă că românii ardeleni erau *“o populație imigrantă și nu băstinașă”*. Despre situația din Țara Bârsei, autorul se contrazice, afirmând că *“românii au venit în acest ținut după slavi”*, ca în a doua frază să comunice faptul că sunt câteva toponime ce *“provin de la slavii rămași pe loc până la venirea românilor”*. Aici se va fi întocmit alt *“proces-verbal”* de predare-preluare, după care slavii s-au dezintegrat pur și simplu. Autorul, în goana sa după dovezi prin care să excludă pe români din Ardealul timpuriu, se folosește de slavi numai pentru a lovi în continuitatea românească, folosindu-i drept masă de manevră, dând dovadă de dispreț total față de destinul lor ulterior. Dacă s-ar fi aplecat și asupra acestui subiect, ar fi putut constata că *“slavii”* majoritari în Ardeal până la venirea ungarilor erau deja românii care i-au asimilat pe slavi.

Din păcate, astfel de istorii se predau oficial, în școli și universități, în țara vecină, Ungaria. Continuitatea și prioritatea românilor în Ardeal nu pot fi însă contestate cu astfel de construcții cu iz științific și academic defăimătoare la adresa românilor (toți *“transhumanți și păstori”* în Evul Mediu timpuriu, generalizare nepermisă unui om de știință).

Vasile Lechințan

Ilie Șandru, “O stafie bântuie prin Ardeal”, Sf. Gheorghe, Editura Eurocarpatica, 2005

Cartea lui Ilie Șandru, *O stafie bântuie prin Ardeal*, apărută în luna iunie 2005, la Editura Eurocarpatica din Sfântu Gheorghe, poate fi considerată un adevărat eveniment editorial al anului curent, dacă avem în vedere impactul favorabil de care s-a bucurat în rândul maselor de cititori. Acest lucru este confirmat prin lansările succesive ce au avut loc în orașele Reghin, Toplița, Sfântu Gheorghe, Miercurea

Ciuc, Cluj-Napoca și la cea de a opta ediție a Universității de Vară de la Izvoul Mureșului.

Itinerarul transilvan al cărții a început la Biblioteca Municipală din Reghin, în data de 27 iunie a.c., în prezența unui mare număr de cititori. Evenimentul a fost anunțat încă în 24 iunie, în cotidianul *Cuvântul liber* din Târgu-Mureș, care informa despre *“întâlnirea literară a publicului cititor cu scriitorul Ilie Șandru, per-*